

Kulturhistorisk inventering av gravkapell i
Linköpings stift 2010

TIMMERÖ KAPELL

Boxholm
Boxholms kommun
Linköpings stift
Östergötlands län

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

TIMMERÖ KAPELL

Kulturhistorisk inventering av gravkapell i Linköpings stift
Delrapport november 2010

Inledning	2
<i>Bakgrund</i>	2
<i>Syfte</i>	2
<i>Kulturminneslagen</i>	2
<i>Kulturhistorisk bedömning</i>	2
<i>Inventeringens uppläggning och rapport</i>	3
TIMMERÖ KAPELL	4
Historik.....	4
<i>Begravningsplatsen/kyrkogården</i>	4
<i>Gravkapellet</i>	5
Beskrivning	5
<i>Begravningsplatsen/kyrkogården</i>	5
<i>Gravkapellets närmiljö</i>	6
<i>Gravkapellets exteriör</i>	6
<i>Gravkapellets interiör</i>	7
Kulturhistorisk bedömning	11
<i>Begravningsplatsen/kyrkogården</i>	11
<i>Gravkapellet</i>	11
<i>Att särskilt tänka på vid förvaltningen</i>	12
Befintliga skyddsformer	12
Källor	12
<i>Kartor</i>	12
Händelselista	12
Källor	12

Inledning

Bakgrund

Med utgångspunkt i ett behov har förbättrat kunskapsunderlag har stiftsövergripande kulturhistoriska inventeringar av bl a kyrkor, kyrkomiljöer och kyrkogårdar genomförts med början år 2002. Som ett led i detta arbete inventeras under år 2010 gravkapell på begravningsplatser/kyrkogårdar, som ej ligger i anslutning till kyrkor. På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen. Samtliga gravkapell ligger på kyrkogårdar/begravningsplatser hörande till Svenska kyrkan och som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkans kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården
- att skapa ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkan/kapellet och för vård- och underhållsplaner
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrko/kapellbyggnaden samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkobyggnader/kapell och kyrkomiljöer i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att skapa ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar av kyrkobyggnaden.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, och Östergötlands län samt läns museerna i Östergötlands, Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Bedömningen utgår från såväl det enskilda gravkapellets värden som miljön i sin helhet, men också till värden i förhållande till andra gravkapell i stiftet. Inför väsentlig förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen kan ingå som underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

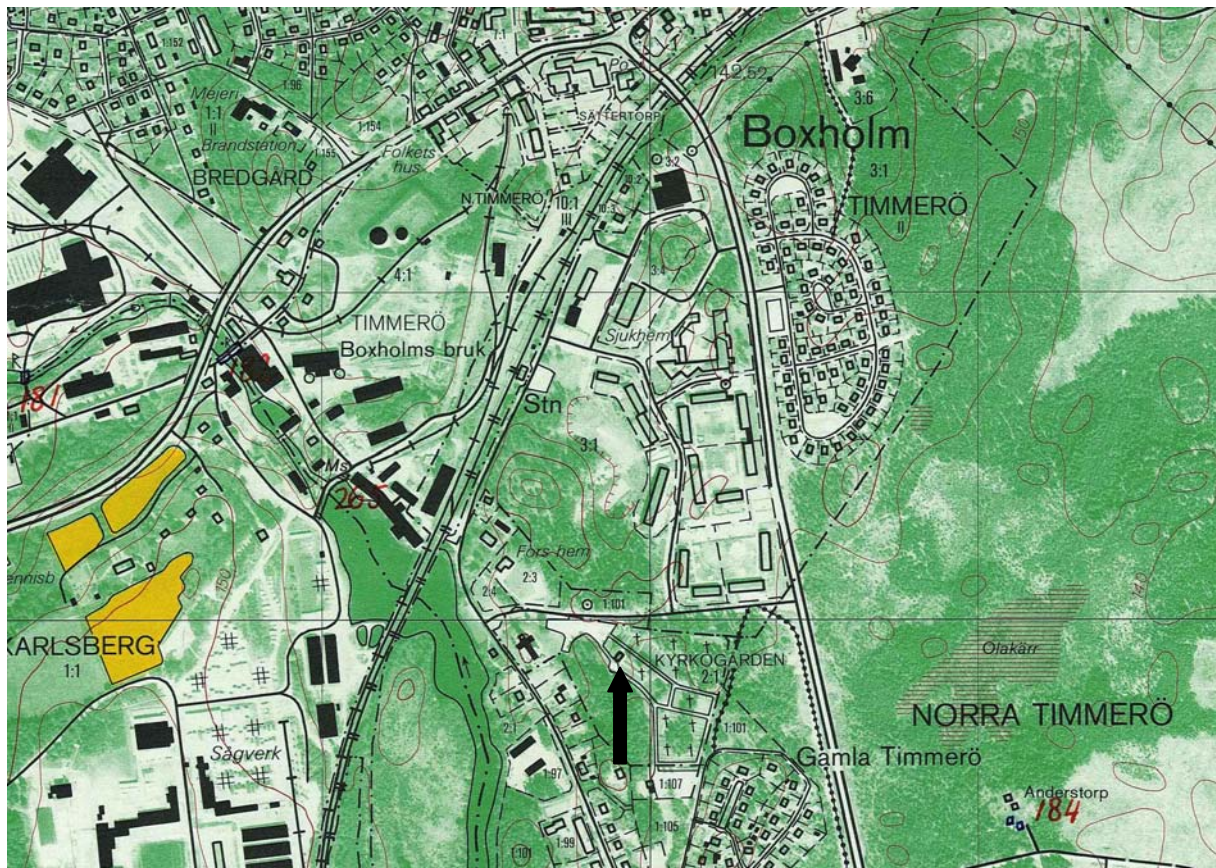
Rapporten består av en historik över gravkapellet, en beskrivning av exteriör och interiör, fotografier och en kulturhistorisk bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång av i första hand läns museets topografiska arkiv. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. Fastighetskarta har hämtats från lantmäteriets hemsida (www.lantmateriet.se). De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i gravkapellets historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i denna rapport. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, vilket är ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbetet, fotografering och rapportsammanställningen har utförts av antikvarie Anita Löfgren Ek vid Östergötlands läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

TIMMERÖ KAPELL

Kyrkogården 2:1, Ekeby socken, Boxholms kommun, Göstrings härad, Östergötlands län och landskap, Linköpings stift

Gravkapellet invigdes 1954 och är troligen uppfört efter ritningar från Johannes Dahl Arkitektfirma. År 1992 gjordes en tillbyggnad av entrédelen. Själva kapellet utgörs av ett långhus med indraget kor. Den utbyggda entrédelen ligger i nordöst. Fasaderna är slätputsade och avfärgade i brutet vitt och sadeltaket över kapelldelen är täckt med skifferplattor. Fönstren till långhus och kor har kopplade rundbågiga bågar och spröjsverk i trä. Dörrar till entré och källarnedfarten i sydväst är pardörrar i ek. Interiören domineras av kalkstensgolvet och tredingstaket med en mörk och omålad träpanel samt det ljusa upphöjda koret. Sedan 2001 kallas kapellet för Timmerö kapell.

Utsnitt ur ekonomisk kartans blad 085 01, Boxholm, 1983. Pilen markerar gravkapellets läge.

Historik

Begravningsplatsen/kyrkogården

Sammanfattande historik, i övrigt hänvisas till separat rapport om Boxholms kyrkogård. Kyrkogården invigdes 1887, några år innan kyrkan. Bolaget vid Boxholms bruk hade lämnat mark till kyrkogården, anlagt väg och bekostat plan till platsens ordnande och plantering av buskar och träd. Åsbo församling utförde det övriga arbetet. Delar av bruket låg i Åsbo socken och delar i Ekeby socken. En första utvidgning gjordes enligt ritningar av Harald Wadsjö 1923. Harald Wadsjö var en förgrundsgestalt i kyrkogårdsfrågor och utformning av gravvårdar. Han ritade även utvidgningen av Åsbo kyrkogård. En ytterligare utvidgning

gjordes 1959 och i två omgångar på 1960-talet lades de äldre delarna av kyrkogården om och grusade ytor inklusive grusgravar grästäcktes. Även en del gångar mellan olika kvarter lades igen med gräs. Tidigare hade gravvårdarna varit vända mot söder, men nu ställdes de rygg mot rygg med en rygghäck mellan raderna.

Ett av de kvarter på kyrkogården som utformades av Harald Wadsjö. Foto 2006.

Gravkapellet

Ett fotografi i en tidningsartikel från 1929 är taget på den då nya ingången till kyrkogården. I bakgrunden syns ett gravkapell, som är mer nygotiskt i stil än det nuvarande. Dagens kapell byggdes troligen efter ritningar från Johannes Dahl Arkitektfirma, Tranås. En ritning finns i församlingens arkiv. Kapellet invigdes 1954. En artikel i Östgöta Correspondenten refererar invigningen utan ett ord som beskriver kapellets utseende, eller vem som ritat det. 1992 byggdes kapellet till. Syftet var i första hand att göra det mer handikappvänligt. Ingången till kapellet fick en ramp och en nybyggd entrédel med toalett, kapprum och anhörigrum. Själva ceremonirummet rustades endast upp, nya stolar skaffades och taket isolerades. Även källaren förbättrades. Arksam genom arkitekt Uno Söderberg gjorde ritningarna. År 2001 fick kapellet namnet Timmerö kapell. Kapellet används numer även för vanliga gudstjänster.

Beskrivning

Begravningsplatsen/kyrkogården

Trots olika omläggningar har kyrkogårdens olika delar kvar sina skilda karaktärer. När det gäller den äldsta delen beror detta till stor del på den grustäckta mittgången som fortfarande

kantas av några höga lövträd, andra lövträdsplanteringar och en del äldre gravvårdar. Kyrkogårdsdelen från 1920-talet utgörs dels av en terrasserad höjd med höga tallar, som ger området karaktären av skogskyrkogård, och dels av ett plant öppet område med bl a linjegravsområden. Kvartersindelningen följer i stort Wadsjös ritning. I utvidgningen från 1959 dominerar låga och breda gravvårdar invid låga parallella rygghäckar. Inom området från 1920-talet finns idag även minneslund och askurnlund.

Gravkapellets närmiljö

Kapellet ligger på kyrkogårdens nordvästra del, nära huvudingången i norr. Till skillnad från många andra kapell ligger det inte orienterat med entrén i slutet av en gång, utan vinkelrätt mot huvudingången. Troligen låg det äldre kapellet på samma plats. Väster om kapellet finns en skogsklädd höjd, som skiljer kyrkogården från kyrkan och församlingshemmet.

Huvudingången till kyrkogården.

Kapellet från väster.

Kapellets entré i nordöst.

Kapellet från öster.

Gravkapellets exteriör

Kapellet ligger i nordöst/sydväst med huvudingången i nordöst. Den äldre delen består av långhus och indraget kor och tillbyggnaden från 1992 utgör en lägre entrédel. Kapellet är byggt i en våning med hel källare under det ursprungliga kapellet. Sockeln är av röda granitskivor och i tillbyggnaden från 1992 är den gjutna sockeln målad i en liknande röd kulör. Fasaderna är slätputsade och avfärgade i vitt, svagt brutet med gult. Kapellet har ett sadeltak täckt med skifferplattor på den äldre delen och nya delens separata sadeltak är skivtäckt med svartmålad falsad slätplåt med parallella hakfalsar. Kapelldelens tak kröns på var gavelspets av ett kors, där korsarmarna avslutas med kopparkulor. Hängrännor och stuprör med runda böjar.

I kor och långhus är det rundbågiga fönster med vitmålade träbågar och spröjsverk. Fönstren är indelade i en övre och en undre del och sitter samlade i grupper. I entrédelen finns ett rakslutet enlufts-fönster mot norr och två mot söder med isolerglas. Dessutom finns tre rundbågiga fönster med vitmålade och spröjsade träbågar på entrédelens norra långvägg. Källarfönster. Både entrén i nordöst och källarnedfarten i sydväst har rakslutna pardörrar, troligen i ek, med panel i ruttmönster och dekorativa låsbrickor och portklappar. Till källaren är det två dörröppningar i en vägg av terrazzo eller liknande cementmaterial. Entrén i nordöst är inbyggd under sadeltak med trappor och en handikappramp i granit. Till rampen hör ett räcke i smidesjärn.

En av de båda källardörrarna.

Korets södra sida.

Gravkapellets interiör

Kapellets ceremonisal är uppbyggd som en kyrka med långhus och indraget kor två trappsteg högre. Korväggen är rakt avslutad och i långhusets bakre del finns orgelläktaren. Ceremonisalens golv är täckt med kvadratiska rödbruna kalkstensplattor i rader. Plattornas format är något mindre än i många andra kapell. Golvsockeln är av trä och målad i brunt. Väggarna är putsade och avfärgade i svagt gult med svepande, något mörkare drag. Långhuset har ett flackt tredingstak av omålade fanerbrädor. Korets tak är tunnvalvt och putsat. Vålvningen fortsätter ner över fönsteröppningarnas krön. Kortaket har en avfasning mot långhuset och ritsar mot fönstren. I långhuset finns en profilerad taklist i trä.

Fönstren i kor och långhus är rundbågiga och kopplade med öppningsbar övre och nedre del. Det är svagt tonat antikglas i innerbågen. Både ytter- och innerbåge är vitmålade och har träspröjs. I långhusets östra del finns en raksluten pardörr med en stor stående fyllning av ett skivmaterial. I fyllningen finns en åttkantig ruta med antikglas. Dörren är målad i strålasyr. Sittplatserna utgörs av kopplade stolar med tygklädd sits och ryggbricka. Orgelläktaren i långhusets östra del har en barriär av ett skivmaterial i trä med stående fyllningar med profilerade lister. I mitten finns ett trappstegsformat ornament och två stjärnor. Barriären vilar på konsoler. Väggarna i läktartrappan har samma typ av målningsbehandling som i kyrkorummet. Själva läktartrappan är klädd med heltäckande matta, liksom läktargolvet. Läktaren har samma typ av golvsockel som kyrkorummet. På läktaren står en orgel från Åkerman & Lunds nya orgelfabriksaktiebolag, Knivsta.

Körväggen upptas till stor del av en korgbågig grund altarnisch med ett altare i hela bredden. Altaret står på ett podium och är gjort av träskivor och klätt med ett heltäckande antependium. Altarnischen är målad i lila och smyckas av ett hängande träkors. I koret står även ett löst altare i trä med Kristussymboler. De två nummertavlorna är laserade träskivor med en ljuslåda i krönet. Kyrkorummet smyckas bl a av symboler och tavlor skurna i trä.

Entrédelen utgörs till största delen av 1992 års tillbyggnad som går över i själva kapellet via en trappa. Golvet och trappan är täckta med hyvlade grå kalkstensskivor och golvsockel av kalksten. Väggarna är putsade och målade i ljus gult. Det flacka tredingstaket är täckt med omålad fasspontad träpanel. I en takbalk är fäst avgränsningen till kapputrymmet och toaletten på ena sidan och en gardin som kan avgränsa anhörigrummet på andra sidan. I kapprumsdelen, som i övrigt är öppen, finns två rektangulära stående rakslutna fönster med isolerglas. I anhörigrummet, som inte är avgränsat med väggar, finns tre rundbågiga kopplade fönster med klarglas. Träspröjs finns enbart i ytterbågen. I öster sitter en raksluten pardörr, mörkt brun med en enkel hög fyllning med profilerad list. Fyra trappsteg upp i öster är den äldre entrén med golv som i ceremonisalen och putsat slätt tak. Väggarna är målade som entrén i övrigt. Här finns dörr till ceremonisalen, till orgelläktaren och källaren i norr och till officiantens rum i söder. Det är alla bruna släta skivdörrar med samma typ av trycken. Officiantens rum har heltäckande matta och putsade gulmålade väggar och tak. Fönstret utgör nedre delen av ett fönster som finns till orgelläktaren.

Källartrappan i terrazzo leder ner till källaren med klinkers på golvet och putsade och målade väggar. På ena sidan finns dörr till toalett och skrubb och på andra sidan en dörr till utrymme för katafalk och ljus- och stolförråd och en dörr till bl a kylrum. Båda dessa utrymmen har gjutet och målat golv samt putsade och målade väggar och tak.

Mot nordöst.

Mot sydväst.

Kapprum.

Anhörigrum.

Kulturhistorisk bedömning

Begravningsplatsen/kyrkogården

På kyrkogården i Boxholm kan man avläsa olika delar av kyrkogården, de har sina särskilda karaktärer beroende på när de tillkom, trots senare tiders omläggningar. Detta har stora kulturhistoriska värden. Bland de kulturhistoriska värdena finns också de s k linjegravarna och gravvårdar med titlar som är knutna till brukshanteringen. Stora delar av kyrkogårdens utformning är knuten till arkitekt Harald Wadsjö, som var en förgrundsgestalt i kyrkogårdsfrågor, när han fick uppdraget att rita en utvidgning av kyrkogården.

Gravkapellet

Arkivuppgifter saknas till stor del.

Gravkapellet i Boxholm, eller Timmerö kapell som det kallas numera har stora kulturhistoriska värden, framför allt i den ursprungliga kapelldelen med långhus och kor, bevarad orgelläktare och kyrkorummets ytmaterial och fönster. I entrédelen märks framför allt dörrarna i den äldre delen. Exteriören karaktäriseras av de enkla putsade fasaderna, de rundbågiga fönstrens gruppering och takets skiffertäckning. Till de kulturhistoriska värdena hör även ekdörrarna.

Sammanfattning

- Timmerö kapell har stora kulturhistoriska värden i den ursprungliga kapelldelen, bl a när det gäller väggarnas puts och takmaterialet.
- Orgelläktaren är bevarad, liksom kyrkorummets fönster.

- Till enskild inredning med kulturhistoriskt värde kan dörrarna i den äldre entrédelen nämnas.
- I exteriören karaktäriseras kapellet bl a av de enkla putsade fasaderna och skiffertäckta taket.

Att särskilt tänka på vid förvaltningen

Kapellets underhåll ska göras med lämpliga material. Ytskikten i ceremonisalen bör bevaras, liksom orgelläktaren och andra äldre detaljer.

Befintliga skyddsformer

Begravningsplatsen och gravkapellet är skyddade enligt Lagen om kulturminnen 4 kap.

Källor

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering utförd av Östergötlands länsmuseum 2002-

Östergötlands länsmuseums topografiska arkiv

Muntliga uppgifter: Inga Olsson, kamrer.

Kartor

Ekonomiska kartans blad 085 01, Boxholm, 1983.

Händelselista

Företeckningen gör inga anspråk på att vara komplett. Den bygger enbart på nedan redovisade källor och kan i framtiden komma att revideras.

1954	Nybyggnad. Gravkapell. Trolig arkitekt är Johannes Dahl Arkitektfirma, Tranås. (BF)
1992	Ändring – ombyggnad. Entrédelen byggs till mot nordöst med kapprum, HWC och anhörigrum. Förändring av källarutrymmet. Arkitekt Uno Söderberg, Arksam. (BF)
1992	Vård/underhåll – exteriör. Avfärgning av fasaderna. (ÖC 1992-10-26)

Källor

BF – Boxholms församling.

ÖC – Östgöta Correspondenten.